

## 4 MÝTUS A REALITA – BITVA U ZBOROVA

„U Zborova opět po dlouhé době povstalo národní hrdinství, jehož echo ve světě upomíná na husitskou slávu.“<sup>1</sup> Těmito slovy komentoval bývalý československý legionář a někdejší vedoucí „Památníku národního osvobození“ Rudolf Medek v roce 1932 význam boje, čistě vojensky spíše nevýznamného, který proběhl 1. a 2. července 1917 ve východní Haliči, pro Československou republiku. Ačkoli případ vykazuje jisté paralely k osudu IR 28, bitva u Zborova [polsky Zborów, ukrajinsky Zboriv] měla však úplně jiné rámcové podmínky. Vojenská situace branných sil Rakousko-Uherska na ruské frontě v létě 1917 se podstatně lišila od napjaté situace v dubnu 1915. C. a k. vojska disponovala v této době nejen nadmíru dobře vybudovanými postaveními, ale i dobrými rezervami vojsk i materiálu. Nadto bojová činnost na válčišti, v polních aktech označovaném jako severovýchodní fronta, byla od jara 1917 téměř úplně ochromená, neboť ruská armáda v důsledku únorové revoluce byla dalekosáhle neschopná jednání. Přesto nová, prozatímní vláda

<sup>1</sup> ZÜCKERT 2006: 216.

připravila na léto 1917 velkou ofenzivu, aby si zajistila vnitropolitický i zahraničněpolitický manévrovací prostor. Útok, jehož přípravy vedení c. a k. armády sice registrovalo, ovšem nevykládalo si je správně, měl směřovat proti čtyřem prostorově odloučeným úsekům rakousko-uherské frontové linie. Jedním z cílů útoku bylo přitom postavení c. a k. 19. pěší divize [ID] jižně od malé osady Zborov, v níž byly zařazeny dva pěší pluky s českou většinou, IR 35 (doplňovací okres Plzeň, 60 % Čechů, 39 % Němců, 1 % jiné národnosti)<sup>2</sup> a IR 75 (Jindřichův Hradec, 79 % Čechů, 20 % Němců, 1 % jiné národnosti).<sup>3</sup> Proti nim na straně ruské armády vedle tří finských střeleckých divízi<sup>4</sup> stála československá střelecká brigáda, jednotka, jež se skládala z bývalých rakousko-uherských vojáků české a slovenské národnosti, kteří byli propuštěni ze zajetí a zařazeni do ruské armády. Této jednotce se nakonec s podporou četných dalších útvarů 2. července 1917 podařilo prolomit postavení IR 35 a 75 a rakousko-uherská vojska v tomto úseku vrhnout několik kilometrů zpět.<sup>5</sup>

Výsledek dvoudenního boje přirozeně vzbudil pozornost c. a k. AOK, které požadovalo vysvětlení, jak se protivníkovi mohl podařit průlom v úseku fronty, který platil za absolutně jistý. Když o několik dnů později vešlo ve známost, že na straně ruských sil byly nasazeny československé legie, zdála se být záležitost vyjasněna. Od té doby vojenská velitelství Rakousko-Uherska v podstatě vycházela z toho, že čeští vojáci, bojující na straně rakousko-uherské armády, se legionářům vzdali bez boje, čímž zavinili ruský průlom. Nejasné se zdálo být pouze

<sup>2</sup> EHNL 1934: 23.

<sup>3</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>4</sup> U vojenských oddílů, v literatuře označovaných jako „finské“, se jednalo o ruské jednotky, jež měly své domovské posádky na teritoriu pozdější Finské republiky. Finové sami byli z vojenské služby vyloučeni. Srov. k tomu CORNISH, Nik. *The Russian Army 1914–18*. Oxford: Osprey Publishing, 2001, s. 11.

<sup>5</sup> BMHW/KA, ÖUIK, sv. VI, s. 236–252.

to, zda již v předvečer bitvy došlo ke kontaktům mezi legionáři a příslušníky IR 35 a 75, nebo zda se legionářům rozhodli neklást odpor teprve spontánně během bitvy. Ačkoli vyšetřování, zahájené bezprostředně po bitvě, nemohlo potvrdit ani podezření, že by se Češi bojující na rakouské straně vzdali bez boje, ani výtku předem domluvené dezerce značných částí IR 35 a 75, ze záležitosti se přesto udělalo politikum. Především se němečtí nacionální poslanci vídeňské Říšské rady snažili případ nafukovat a konstruovat z něj obecnou nespolehlivost českého obyvatelstva Rakousko-Uherska. Pozadí tohoto jednání tvořila v neposlední řadě amnestie císaře Karla z 2. července 1917, která vedla k propuštění celkem 719 Čechů odsouzených k vězení i k trestům smrti<sup>6</sup> a v níž poslanci viděli nepřiměřený politický ústupek. Politický tlak, který byl dále vykonáván na vojenské vedení Rakousko-Uherska, nakonec zabránil uzavření šetření vojenského soudu k bitvě u Zborova, jež bylo v srpnu 1917 zastaveno. Místo toho Armádní vrchní velitelství zveřejnilo mezerovité stanovisko, v němž byla oběma plukům de facto dána výlučná vina na výsledku boje.

Po konci první světové války se z výkladu bitvy u Zborova, raženého německonacionálními poslanci, v Československé republice kuriózně vytvořila část oficiální legendy o založení státu.<sup>7</sup> Zvláště se vyzvedávalo hrdinné nasazení československých legionářů, kteří, podle běžné verze, svým útokem zahnali na útěk daleko silnější vojska Ústředních mocností. Že legionáři při svém útoku byli podporováni jinými ruskými jednotkami a že bezesporu nedošlo k žádné masové dezerci Čechů bojujících na straně c. a k. armády, se přitom většinou vynechávalo. Glorifikace bitvy u Zborova, která se během doby vzneseně stylizovala na výchozí bod jak československé státnosti,

<sup>6</sup> RAUCHENSTEINER 1994: 478–479; URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*, Praha: Svoboda, s. 888.

<sup>7</sup> ZÜCKERT 2006: 216–217.

tak i tradice jejich branných sil, šla přitom tak daleko, že vláda nově vzniklého státu roku 1928 povýšila 2. červenec do hodnosti státního svátku.<sup>8</sup>

Na rakouské straně se boji věnovalo zřetelně méně pozornosti, neboť zde se v důsledku cíle propagandistické činnosti německých nacionálů beztak vycházelo z obecné nespolehlivosti Čechů v první světové válce a nějaký jednotlivý případ byl sotva zajímavý. O revizi této falešné legendy se po roce 1918 snažil jen malý počet bývalých důstojníků IR 35 a 75, kteří se jak v Československu, tak v Rakouské republice pokoušeli publikovat pravé okolnosti bitvy u Zborova, i když bez úspěchu. Četné jejich pamětní spisy a příspěvky se však zachovaly ve vídeňském Válečném archivu a spolu s bojovými zprávami a polními akty jednotek účastnících se bitvy tvoří základ následného oddílu této studie. V ní probereme nejen vlastní bitvu 2. července 1917, ale i právní a politické zpracování události.

#### 4.1 SITUACE RUSKA NA JAŘE 1917

Carská říše, která ještě roku 1915 patřila k nejnebezpečnějším protivníkům Rakousko-Uherska, se v prvních měsících roku 1917 v důsledku závažných vnitropolitických střetů, jež nakonec vyústily v únorovou revoluci,<sup>9</sup> octla na pokraji zhroutilí. Výchozím bodem hnutí byla spontánní demonstrace 8. března 1917 v Petrohradu, jak se od začátku války nazývalo ruské hlavní město.<sup>10</sup> Tato demonstrace se rychle rozšířila na masové

<sup>8</sup> Tamtéž, s. 216.

<sup>9</sup> V Rusku v té době ještě platil juliánský kalendář, který se od gregoriánského kalendáře, užívaného v evropských státech, lišil o 13 dnů. Kvůli přehlednosti budeme v tomto oddíle všechna data přepočítávat na gregoriánský kalendář, čímž ruská únorová revoluce spadne do března 1917.

<sup>10</sup> KAPPELER, Andreas. *Russische Geschichte*. München: C.H.Beck, 42005, s. 336.

hnutí. Nespokojenost obyvatelstva se přitom zaměřovala jak proti pokračování války, tak i proti politickému systému, který byl činěn odpovědným za špatnou situaci v zásobování. Všechny pokusy bezpečnostních úřadů dostat situaci pod kontrolu, zůstaly bez úspěchu a nakonec 12. března se vojska patřící k petrohradské posádce postavila na stranu revolucionářů,<sup>11</sup> čímž většina moci ve městě přešla do rukou povstalců. Nezávisle na tom se již v této době četní politici snažili zaplnit mocenské vakuum vzniklé faktickým vyřazením státní moci. Ještě 12. března se proto z části liberálních poslanců dумы, jak se nazývala komora zástupců lidu, konstituoval „Prozatímní výbor k obnovení veřejného pořádku“, který se ve zkrácené formě označoval také jako „Výbor dумы“. Téměř ve stejné době ještě jiná skupina poslanců, kteří patřili k socialistům a menševikům, založila „Prozatímní výkonný výbor Rady dělnických zástupců“<sup>12</sup>. Ten se o něco později rozšířil začleněním vojenských zástupců na „Sověť dělnických a vojenských zástupců“<sup>13</sup> a rovněž vznesl nárok na moc ve státě. Car Mikuláš II. byl vůči událostem bezmocný a pod tlakem generality se 15. března zřekl trůnu. Příští den odmítl převzetí úřadu i Mikulášův bratr Michal Romanov, takže 16. března 1917 carství v Rusku definitivně skončilo.<sup>14</sup>

<sup>11</sup> HILDEMEIER, Manfred. *Geschichte der Sowjetunion 1917–1991. Entstehung und Niedergang des ersten sozialistischen Staates*. München: C.H.Beck, 1998, s. 64–66.

<sup>12</sup> EILER, Gernot – GROSS, Helmut – HAUMANN, Heiko – SCHRAMM, Gottfried – STEFFENS, Thomas. *Zwei Umbrüche im Ersten Weltkrieg: Vom zaristischen zum bolschewistischen Russland 1914–1918*. In: SCHRAMM, Gottfried (eds). *Handbuch der Geschichte Russlands. Band 3/1 1856–1945 – Von den autokratischen Reformen zum Sowjetstaat*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1983, s. 475–622, zde 541.

<sup>13</sup> ALTRICHTER, Helmut. *Russland 1917. Ein Land auf der Suche nach sich selbst*. München–Wien–Zürich: Schöningh Paderborn, 1997, s. 125–128.

<sup>14</sup> HILDERMEIER 1998: 71–72.